

szemle

A nagy könyvlopás
Ferenczy Múzeumi Centrum

GRÉCZI EMÓKE

LEGENDA A FRANCIA KÖNYVKIÁLLÍTÁSRÓL

Árvai Mária, Véri Dániel: *A nagy könyvlopás. Francia könyvkiállítás a vasfüggöny mögött.* Ferenczy Múzeumi Centrum, 2020

TA francia könyvkiállítás 1959-ben, a Múcsarnokban sok szempontból kora szimbólumaként is értelmezhető: a kádári konszolidáció, a nyugati nyitásra törekvés terméke, a levegőhöz jutni vágyó művészvilág és értelmiség spontán akciója, billegés a legális és az illegális határán. Az erről írott kötet pedig azt jelképezi, hogyan lehet a kevés – lényegében egyfüzetnyi – rendelkezésre álló információból vastkos kiadványt készíteni.

IEgy középkorú vagy annál fiatalabb ember számára nehezen felfogható, hogyan kerülhettek bolti forgalomban lévő kötetek egy patinás kiállítótérbe, lényegében műtárgyként. Az pedig főleg pikáns, hogy egyszerűen el is hordták a látogatók. Szabályt szegve, mégis a tulajdonosok hallgatólagos jóváhagyásával. A francia kultúrpolitika egyfajta kelet-európai segély- vagy mentőakciójaként könyveket küldött kiállítani az akkori szocialista országokba, tudván, hogy ott azokra nagy szükség van, így nem is várták vissza a szállítmányt. Onnan nézve egyszerű, hétköznapi, a kultúra különböző területeit (képzőművészet, építészet, etnográfia, esztétika) érintő könyvekről volt szó, amelyeket egy francia (vagy nyugat-európai) állampolgár az első ottani boltban megvehetett a pénztárcájában nyilvánvalóan megtalálható összegből. Ezzel szemben Budapesten ilyen minőségű kiadványok ezekről a témákról legfeljebb egy-két boltban voltak fellelhetők, természetesen idegen nyelven, a művészek, átlag értelmiségiek számára horribilis összegekért. Igazi kultkiállítás lett, a sor a Dózsa György útig állt, a benti terek zsúfolásig teltek az érdeklődőkkel.

Mi erre a magyarázat? Miért ment el két hét alatt több ezer ember megnézni a könyveket? Miért érte meg kivárni a sort, miért volt különleges élmény kézbe venni egy, alig valaki által értett nyelven írt kiadványt?

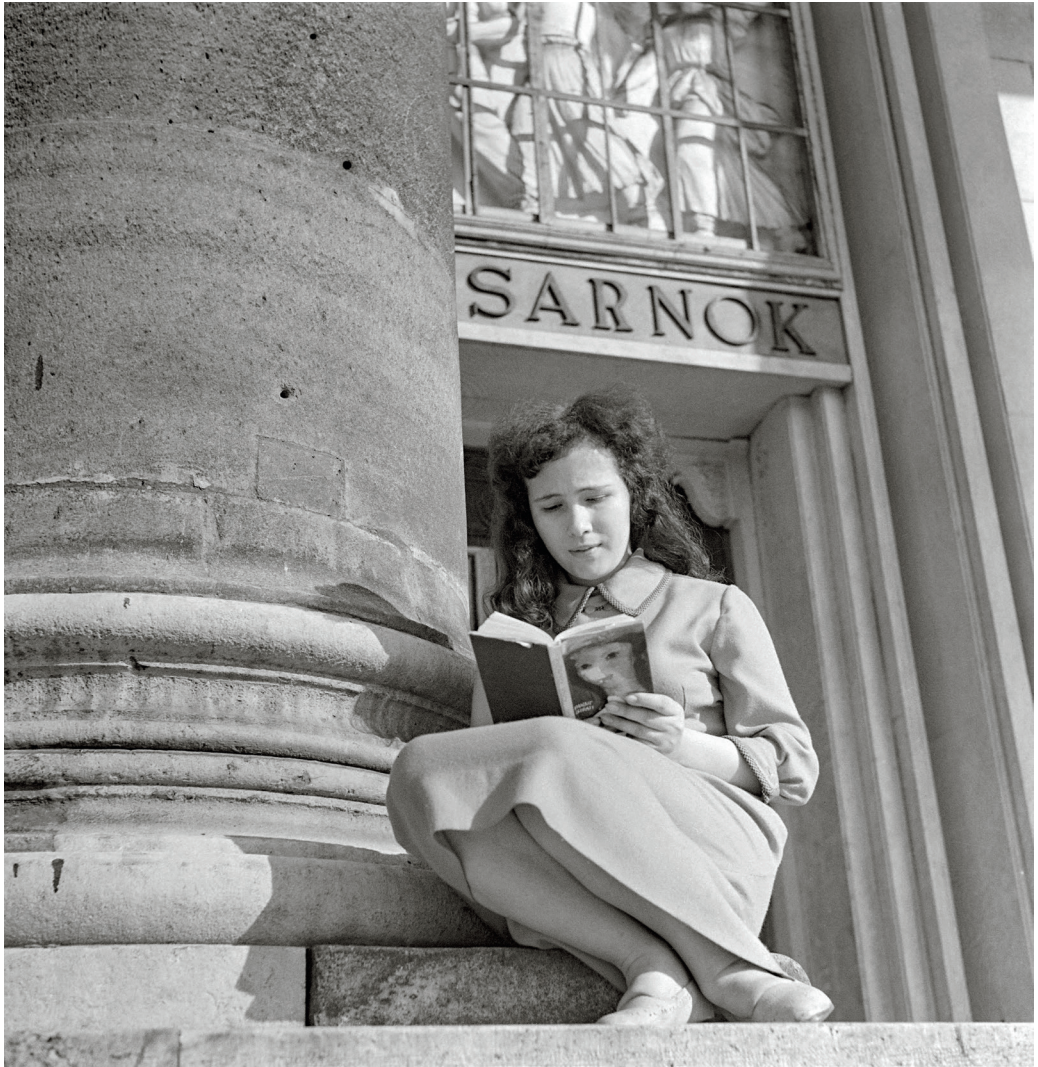
A Szentendrei Képtárban 2019 szeptemberétől 2020 márciusáig látható kiállítás és a hozzá kapcsolódó, idén elkészült (a kolofon szerint 2020-as) album megadta, megadja a választ az összes kérdésre, ugyanis alaposan feltérképezi az akkori viszonyokat: milyen könyveket lehetett kapni és hol, mennyibe kerültek, milyen szakirodalom állt a művészek, művészettörténészek rendelkezésére a modern művészetről. Melyek voltak a legfontosabb lelőhelyek, boltok és könyvtárak, nyugati államok külképviseletei és kulturális intézetei. Mindezek felvázolása után felrajzolható egy kapcsolati háló, centrumokról, központi

A francia kultúrpolitika egyfajta kelet-európai segély- vagy mentőakciójaként könyveket küldött kiállítani az akkori szocialista országokba, tudván, hogy ott azokra nagy szükség van, így nem is várták vissza a szállítmányt.

figurákról, lelkes követőkről, jobb-rosszabb pozícióban lévő szereplőkről. A kurátorok (és ezúttal szerzők, Árvai Mária és Véri Dániel) nagyon kevés anyagból voltak kénytelenek „varázsolni” valami kézzelfoghatót. Annyira kevésből, hogy láthatóan az egész kutatás alapja tíz interjú volt, olyan művészekkel és művészettörténészekkel, akik jártak a kiállításon, többségük hozott (lopott) is el könyvet, és néhányan meg is őrizték. A sztori majdnem mindenkinél ugyanaz: hallott a kiállításról, beállt a sorba, akár többször is, és a keze ügyébe eső kötetek közül elhozta azt, amihez valamilyen szinten kötődött. A zsákmányt pedig megtartotta, vagy nagyon szűk körben megmutatta.

¶ Az interjúk azonban kitérnek arra, hogyan lehetett tájékozódni a puhuló, de még nem elég megengedő szocializmus idején nyugati és modern művészetről, tekintettel arra, hogy erről nem tanítottak a főiskolán, egyetemen, és – az egyetlen Henry Moore kivételével – nem is állították ki. A beszélgetésekből kiderül, hogy azért voltak helyek, ahol levegőhöz, információhoz és inspirációhoz lehetett jutni, mint a Váci utcai Idegennyelvű Könyvesbolt, a Fészek Művészklub Könyvtára, a Szépművészeti Múzeum Könyvtára, bátrabbaknak a francia és angol intézeti könyvtár. A számtalan átfedés mellett akadnak sajátosságok is, például Passuth Krisztina élményei, aki egy másik szubkultúrában, nyelveket beszélő (nem politikai) elit értelmiségi szülők mellett a hozzáférés, információhoz jutás más lehetőségeit is felvázolta. Pernecky Géza és Gyémánt László is kapott azokból a küldeményekből, melyek rejtélyét a kötet igyekszik kibontani: az amerikai Központi Hírszerző Ügynökség (Central Intelligence Agency, CIA) által kezdeményezett szellemi segélyakciókból. Félelmetes, ahogy a válaszokból kirajzolódik közvetlen belekérdezés nélkül is, hogy ki „állt jobban”: ki utazhatott, ki tudott egy áhított Skira-kiadványt megfizetni, ki merete még ha szűk körben is, de felvállalni a kiállításon eltulajdonított kötetet. És kik voltak a mérészek, akik a megfelelő kabátban és kellő vakmerőséggel kivitték a zsákmányt a kiállításról, míg mások már a lopás lehetőségétől is – neveltetésük, habitusuk okán – elzárkóztak.

¶ „A nagy könyvlopás” története egy jól behatárolható kör mítosza volt sokáig, amiről lehetett hallani, de a részletek nem voltak ismertek. Pláne nem volt értelmezhető a jelenből. A CIA-féle küldeményekről még ennyit sem tudtunk.

A Múcsarnok előtt, 1958
Fortepan / FSZEK Budapest Gyűjtemény / Sándor György

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

Könyvexport és devizabevétel

A kultúra gazdasági szerepe a fejlettebb országokban mindig is fontos volt. A könyvexport nemcsak a kultúra terjesztésének eszköze, hanem a devizabevétel egyik forrása is. A magyar könyvexport története a második világháború után kezdődött, amikor a magyar kormányzat a könyvexportot a devizabevétel egyik forrásaként kezvelte. A magyar könyvexport története a második világháború után kezdődött, amikor a magyar kormányzat a könyvexportot a devizabevétel egyik forrásaként kezvelte.

Hozzájárul-e a könyvexport a gazdasági növekedéshez? A könyvexport nemcsak a kultúra terjesztésének eszköze, hanem a devizabevétel egyik forrása is. A magyar könyvexport története a második világháború után kezdődött, amikor a magyar kormányzat a könyvexportot a devizabevétel egyik forrásaként kezvelte.

Book export and foreign currency revenue

The economic purpose of the exhibition was to acquaint the public with the Hungarian book market as well as to lay the foundations of cultural and educational cooperation with publishers, especially foreign currency revenues to Hungary. In order to help this, the show was accompanied by a catalogue of 179 pages, listing the bibliographic data and prices of the books in Hungarian and other "foreign" currencies – such as Polish, Romanian, Bulgarian, Czechoslovak, and Yugoslav.

Looking at the sales statistics, the purpose of the exhibition amongst a non-Hungarian speaking

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

27 NOVEMBRE-11 DECEMBRE 1959 UNIVERSITE DE PARIS
47 RUE DES ECOLES OUVERT TOUS LES JOURS DE 10
A 18 HEURES ENTREE LIBRE.

1959. évi Magyar Könyvkiállítás
1959. évi Magyar Könyvkiállítás
1959. évi Magyar Könyvkiállítás
1959. évi Magyar Könyvkiállítás

Részlet a kötetből
Ferenczy Múzeumi Centrum

„A nagy könyvlopás” története egy jól behatárolható kör mítosza volt sokáig, amiről lehetett hallani, de a részletek nem voltak ismertek.

És ez nem a jelen szerző tájékozatlansága, ugyanis a hivatkozott szakirodalom is igen csekély. Egy titkosszolgálati akciónak az a lényege, hogy ne legyen könnyen felderíthető, a titkok kibontása ezért az utókor számára sem egyszerű feladat. Magyar címekre idegen nyelvű könyvek érkeztek, csak úgy, ajándékként, és voltak elosztópontok Párizsban, Londonban a kinti magyar emigráció egy-egy tagjánál. Nem tudni, mennyit küldtek, milyen címlistára, és ebből mennyi nem érkezett meg a címzettekhez. De nem tudni arról sem, hogy ebből bárki-nek komolyabb baja lett volna, ahogy a francia könyvkiállításról ellopott könyvekért is csak egyetlen vegzálásról tudnak a megszólalók. Kádárék máshol is tetten érhető nyugati nyitási törekvését bizonyítja mindez (az 1958-as brüsszeli világiállítás magyar jelenlétét szokták még e témában emlegetni mint szimbolikus lépést), húzd meg, ereszd meg, szigor és szemhunyas, politikai szűrkezóna.

¶ Fontos kutatás a kötet második tanulmánya (a francia kultúrdiplomáciai kapcsolatok összefoglalása) és a harmadik írásnak a CIA könyvküldési akciójára vonatkozó része. Míg az előbbi a rendszer szigorát, kéméletlenségét támasztja alá, lehallgatásokkal, kémváddal, letartóztatással, a második a hatalom gesztusa-it hangsúlyozza. Ugyanakkor összességében mindhárom tanulmány gazdagon merít és hivatkozik az interjúkra, melyek így mintegy függeléként értelmezhetők az olvasó számára, ha sorban halad, az első laptól az utolsóig. A hivatkozások tetemes része nem kifelé, hanem jobb híján a könyv saját tartalmi elemeire utal.

¶ Hiszen lássuk be: ez csak egy kis epizód a korszakból, egzotikum a szocializmus korai időszakából. Volt benne egy kamarakiállításra való anyag, amiből szerencsére kötet is született. A kurátoroknak (szerzőknek) hála, már biztosan nem merül feledésbe.

Aki tavaly februárban részt vett a Francia Intézetben zajló beszélgetésen, értesülhetett a kötet reményéről: de vajon lesz-e pénz kinyomtatni? Valóban nem pusztán egy könyvről van szó, hanem egy igényesen megtervezett kötet-műtárgyról, Erdélyi Sarolta Ágnes terve szerint: a pirosra festett lapszélek, a fehér, ablakos pauszborító a kék vászonkötésen bizonyára a francia trikolorot szimbolizálja. Kézbe fogni éppen olyan élmény, mint amilyen annak idején a "keleti" művészek számára lehetett forgatni az áhított "nyugati" művészeti kiadványokat.

